

Społeczeństwo informacyjne – w świetle badań w Polsce i Francji

Information society – in the light of research in Poland and France

Słowa kluczowe: mass media, hipermedia, zainteresowania młodzieży, społeczeństwo informacyjne.

Key words: mass media, hypermedia, young people's interests, information society.

Summary: In today's world, mass media and hypermedia have become inherent elements of a modern life. Interchangeably, there are used the following terms: mass media, communication and social interaction media. As a result of radical changes in education and Poland's accession to the European Union, the use of computer and Internet among young people from secondary school has become very interesting topic to research. The study was conducted among secondary school students in Poland and France.

W dzisiejszym świecie mass media i hipermedia stały się nieodłącznymi elementami współczesnego życia. Zamiennie używa się określeń: mass media, środki masowego przekazu, komunikowania czy społecznego oddziaływania. Odnosi się je głównie do prasy, radia i telewizji, rzadziej natomiast do książki. Z kolei hipermedia lub multimedia są to środki techniczne, których podstawą jest komputer w sieci z oprogramowaniem, podłączony do innych mediów, takich jak: monitora, magnetowidu, odtwarzacza płyt kompaktowych, skanera, drukarki czy mikrofonu. Hipermedia, w przeciwieństwie do mass mediów, nie są przekazywane z centrum. Nadawcami są zazwyczaj pojedyncze osoby, które – w dowolnym miejscu i czasie – mogą wysyłać i odbierać informacje. Siła, zasięg oraz wpływ mass mediów i hipermediów stają się coraz większe. Oddziałują na nasze myśli, wolę, uczucia i wyobraźnię. W epoce werbalnej świat poznawało się za pośrednictwem słowa drukowanego, a w epoce audiowizualnej świat poznaje się za pośrednictwem telewizji, radia i Internetu¹.

W literaturze przedmiotu spotkać można różne definicje pojęcia multimedia, które określane jest zamiennie jako hipermedia². Różnice te wynikają z pozycji rozpatrywania procesu technologicznego lub komunikacyjnego. Niemniej w obu przypadkach użytkownik komputera

¹ W. Lewandowski, *Multimedia w praktyce edukacyjnej*, [w:] *Media a edukacja*, (red.) W. Strykowski, Poznań 1997.

² A. Markowski, R. Powlec, *Wielki słownik wyrazów obcych i trudnych*, Warszawa 2001.

ma możliwość połączenia standardowego tekstu i grafiki z dźwiękiem i obrazem realizowanym w technice video celem zapewnienia interakcyjnego dostępu do informacji³.

Tradycyjne spojrzenie technologiczne na definicję multimediów, jako zbioru wielu urządzeń funkcjonujących oddzielnie, staje się nieaktualne ze względu na integrację poszczególnych mediów w jedną całość. Wobec tych zmian przez multimedia rozumiane są zarówno tradycyjne środki, umożliwiające różnorodny przekaz informacji, jak również komputer ze wszystkimi elementami składającymi się na jego multimedialność⁴.

Stanisław Juszczuk terminem „multimedia” określił integrację różnorodnych mediów – środków przekazu na pewnej wspólnej bazie, np. komputera albo specjalnego urządzenia odtwarzającego, jako jednego wspólnego medium służącego informacji⁵.

Trafną definicję zaproponował również Bogusław Siemieniecki, który twierdził, że multimedia – to całokształt komunikatów oraz narzędzi technologii informacyjnej, jakimi dysponuje człowiek w procesie poznania⁶.

Szybki rozwój techniczno-naukowy oraz postęp w dziedzinie technologii komputerowej spowodował, że współczesne społeczeństwo zaczęło określać mianem Społeczeństwa Informacyjnego, które *charakteryzowało się przygotowaniem i zdolnością do użytkowania systemów informatycznych, skomputeryzowane i wykorzystujące usługi telekomunikacji do przesyłania i zdalnego przetwarzania informacji*⁷. Wiele pojęć, takich jak: nowe media, multimedia, hipertekst, wirtualne szkoły, elektroniczne nauczanie, sieci komputerowe czy innowacyjne technologie weszły na stałe do słowników naukowców, biznesmenów, polityków. Szczególnie wysoką rangę zaczęto przypisywać nowym technologiom, stosowanym w dziedzinie edukacji i badań naukowych.

Inwestowanie w rozwój nowoczesnych technologii informatyczno-komunikacyjnych stało się ważnym punktem wspólnej polityki edukacyjnej Unii Europejskiej. Istotną rolę w zreformowanym systemie kształcenia zaczęło odgrywać przygotowanie młodych ludzi do funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy. Posiadanie umiejętności komunikowania się, sprawnego korzystania z elektronicznych źródeł informacji, zespołowej pracy w sieci, samooceny i samodoskonalenia oraz tworzenie prezentacji multimedialnych znalazło zastosowanie w edukacji dzieci i młodzieży⁸. Innowacje te spowodowały, że, jak twierdził Zenon Fajfer: *Czy się to komuś podoba czy nie, nadchodzi nowa E-ra, a rzekomo kulisty świat na powrót przybiera formę dysku, z tą tylko różnicą, że jest to dysk kompaktowy*⁹.

W wyniku radykalnych przemian zachodzących w oświacie oraz akcesji Polski do Unii Europejskiej interesujące okazało się zbadanie wykorzystania komputera i Internetu wśród młodzieży licealnej.

³ B. Siemieniecki, *Komputery i hipermedia w procesie edukacji dorosłych*, Toruń 1999.

⁴ R.W. Kluszczyński, *Film, wideo, multimedia – sztuka ruchomego obrazu w erze elektronicznej*, Warszawa 1999.

⁵ S. Juszczuk, *Człowiek w świecie elektronicznych mediów – szanse i zagrożenia*, Katowice 2000.

⁶ B. Siemieniecki, *Komputery...*, op.cit.

⁷ J.S. Nowak, *Społeczeństwo informacyjne – geneza i definicje*, Warszawa 2005.

⁸ W. Lewandowski, *Multimedia w pracy edukacyjnej*, [w:] *Media a edukacja*, (red.) W. Strykowski, Poznań 1997.

⁹ Są to słowa Z. Fajfera przywołane jako motto referatu A. Książek-Szczepanikowej, *Gatunki literackie a gatunki medialne w edukacji*, [w:] *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja*. T. I, (red.) M. Czermińska, S. Gajda, K. Kłosiński, A. Legeżyńska, A.Z. Makowiecki, R. Nycz, Kraków 2005.

Tabela 1. Użytkowanie komputera

Użytkowanie komputera	Liczba wskazań	%	Dziewczęta		Chłopcy	
			Liczba wskazań	%	Liczba wskazań	%
Tak	436	96	277	94	159	99
Nie	19	4	17	6	2	1
Razem	455	100	294	100	161	100

Wskazania licealistów udowodniły, że badana przeze mnie młodzież na początku XXI wieku bardziej interesowała się komputerem i oglądaniem telewizji (96%) niż czytaniem książek (74%). Jedynie 4% respondentów – w tym tylko 1% chłopców i 6% dziewcząt – nie korzystało z komputera.

Wzrost popularności komputerów wśród Polaków odnotowano również podczas badań prowadzonych przez CBOS. Liczba użytkowników na początku XXI wieku zwiększała się powoli, lecz systematycznie. W 2002 roku 37% Polaków korzystało z komputera, a w 2004 roku 41%. W roku 2005 liczba ta wzrosła o 2%, podobny wynik uzyskano w 2006 roku. Natomiast w 2007 połowa dorosłych Polaków (49%) deklarowała, że korzystali z komputerów¹⁰.

W zmiennej wieku popularność tego medium wśród badanej przeze mnie młodzieży była również wysoka. Nieco większe zainteresowanie wykazali licealiści dziewiętnastoletni (97%) niż młodzież szesnastoletnia (94%). Tylko 1% chłopców, bez względu na wiek, oraz 4% maturzystek i 8% licealistek z pierwszych klas nie korzystało z komputera.

Użytkowanie komputera wśród młodzieży licealnej w trzech różnych środowiskach było także wysokie. Największe zainteresowanie (98%) wykazali licealiści z Radomia (100% chłopcy i 97% dziewczęta), nieznacznie mniej wskazań (97%) było wśród licealistów w małych miastach (98% chłopcy i 96% dziewczęta). Duże zainteresowanie komputerem (92%) wykazała także młodzież z liceów wiejskich (98% chłopcy i 90% dziewczęta).

Komputer jest znakomitym narzędziem indywidualizacji procesu kształcenia charakterystycznego dla współczesnej szkoły. Praca z komputerem rozwija umiejętności i wyobraźnię młodzieży, która uczy się kreatywnego podejścia do programów kształcenia. Dlatego wskazania licealistów, dotyczące częstotliwości korzystania z tego medium, nie były dla mnie zaskakujące. Trzy piąte respondentów (60%) wskazało, że korzystało z komputera codziennie, w tym prawie 4/5 chłopców (78%) i połowa ankietowanych dziewcząt (50%). Znaczna część badanych licealistów (24%) używała komputera od jednego do trzech razy w tygodniu. Tylko 9% młodzieży deklarowało, że korzystało z komputera raz w miesiącu i 4% rzadko. W zmiennej środowisk najwięcej czasu przed komputerem spędzali licealiści z Radomia (79% codziennie), dużo czasu poświęcali licealiści z małych miast (67% codziennie), a najmniej wolnych chwil spędzała przed komputerem młodzież ze wsi (32% codziennie).

¹⁰ CBOS, *Korzystanie z Internetu i komputerów*, Warszawa 2007.

Powyższe wyniki udowodniły, że młodzież na początku XXI wieku wykazywała duże zainteresowanie nowymi mediami, które zdecydowanie dominowały nad czytelnictwem książek i wypierały pozostałe formy spędzania wolnego czasu.

Właściwe wykorzystanie nowych technologii komputerowych może wpłynąć pozytywnie na rozwój młodzieży, przyczynić się do uzyskania wysokich osiągnięć w szkole, rozwinąć dobre relacje interpersonalne oraz umożliwić zdobycie wysokiej pozycji w zespole klasowym i w środowisku lokalnym. O procesie kształcenia z wykorzystaniem nowych technologii wypowiedział się również Stanisław Juszczak. Twierdził on, że: *Zasady, na jakich opiera się stosowanie nowych technologii, są takie same, jak te, które charakteryzują proces kształcenia. Z jednej strony proces ten ustanawia relacje między jednostkami, wzajemność relacji nauczyciel–uczący się, z drugiej strony kształcenie przebiega tym lepiej, im częściej jest inicjowane przez uczącego się oraz przez nauczycieli dobrze znających nowoczesną technologię kształcenia*¹¹.

Na pytanie, do czego służy Ci komputer? – ponad cztery piąte badanych licealistów (84%) odpowiedziało, że do nauki (prace domowe, wypracowania, prezentacje itp.). Czynności te w większości preferowały dziewczęta (89%) i 3/4 chłopców. Respondenci wykorzystywali także komputer do zabawy (42%), lecz w gry komputerowe bawiło się zdecydowanie więcej chłopców (65%) niż dziewcząt (29%). Ankietowana młodzież, korzystając z komputera, słuchała również muzyki (21%) i oglądała filmy (17%).

Wykorzystanie komputera przez młodzież w trzech różnych środowiskach było dosyć zróżnicowane. Do nauki komputer służył najczęściej licealistom z Radomia (88%). Niewiele mniej młodzieży ze wsi (86%) korzystało również z komputera w celach dydaktycznych. Wysoki wskaźnik uzyskała także młodzież, która kształciła się w małych miastach (79%). Zwolenników gier komputerowych było najwięcej wśród licealistów z małych miast (53%). Nieco mniejsze zainteresowanie wykorzystaniem komputera do zabawy wykazała młodzież z Radomia (40%) i najmniejsze licealiści ze szkół wiejskich (30%). Muzyki przez komputer częściej słuchała również młodzież z małych miast (25%) niż licealiści z Radomia (19%) i młodzież z liceów wiejskich (9%). Filmy z kolei częściej oglądali respondenci ze wsi (25%), następnie młodzież z małych miastach (16%) i badani licealiści z Radomia (11%).

Media masowe, w których dominowała prasa, zaczęły oddziaływać na społeczeństwo już w XIX wieku. W kolejnym stuleciu publicznością zawładnęły masowe media elektroniczne, czyli: radio, telewizja i Internet. W tym bardzo ogólnie zarysowanym kontekście medialnym w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku na szerszą skalę zaczęły oddziaływać przekazy rozpowszechniane poprzez globalną sieć komputerową, która pod nazwą Internetu funkcjonowała już od lat siedemdziesiątych, ale dopiero dzięki wprowadzeniu aplikacji www (World Wide Web), umożliwiającej wypełnienie Internetu treścią, mogła się stać pełnowartościowym środkiem przekazu. Internet jest medium specyficznym. Będąc wytworem sieci telekomunikacyjnych, technologii komputerowych oraz mediów masowych, stanowi środek komunikacji i przekazu oraz potężne archiwum wszelkich współczesnych form zapisu. Dzięki stale rozwijającym się technologiom informatycznym, poprzez globalną sieć, w której każdy komputer pełni rolę odbiornika i nadajnika, przekazywane mogą być treści właściwie wszystkich dotychczas-

¹¹ S. Juszczak, *Formy i rodzaje interakcji w procesie uczenia się na odległość*, [w:] *Teoria i praktyka kształcenia w dialogu i perspektywie*, (red.) A. Karpińska, Białystok 2003.

wych mediów sprowadzone do postaci cyfrowej, czyli: książki, gazety i czasopisma, obrazu, fotografii, nagrania muzycznego, filmu, programu radiowego i telewizyjnego, oraz typowo internetowej formy przekazu¹².

Globalna sieć komputerowa stała się swoistym supermedium i jako taka stanowi wyzwanie dla obiegu książki, prasy, filmu, radia czy telewizji. Internet od tradycyjnych nośników informacji różni się w istocie tym, że – jak stwierdził Claus Leggewie: *...pozwala nie tylko na jednostronną, wertykalną komunikację, ale także na dwukierunkową interakcję i to zarówno w komunikacji indywidualnej, jak i masowej. Jest ponadto szybszy, tańszy i bardziej horyzontalny niż telewizja i inne media*¹³.

Jeśli sieć www jest hipertekstem, pozwalającym poprzez linki przemieszczać się między milionami stron internetowych, które są różnego rodzaju tekstami, to przeszukiwanie i przemieszczanie się w tych multimedialnych zasobach nie jest możliwe bez umiejętności czytania. Wobec powyższych możliwości oczywiste staje się czytelnictwo internetowe. Chociaż Glen A. Kurtz twierdził, że „surfowanie” po sieci bardziej przypomina konsumpcję rozmaitych treści niż ich czytanie¹⁴, to Michael Levy w nawigowaniu po hipertekstowych zasobach sieci www widział jeszcze bardziej aktywny i zaawansowany sposób czytania¹⁵, a Jay David Bolter twierdził, że hipertekstowe środowisko Internetu stwarza całkowicie nową i nieograniczoną przestrzeń dla rozwoju pisanie i czytania¹⁶. Z kolei Jacob Nielsen internetowe czytanie postrzegał jako utylitarne. Twierdził on, że czytanie na stronach sieci www jest pobieżne i przypomina skanowanie, a internauci preferują teksty krótkie, zwarte i łatwe do ogarnięcia¹⁷. Podobnego zdania był Sven Birkerts, który ubolewał nad upadkiem umiejętności uważnej i dogłębnej lektury spowodowane przez nawyki wyniesione z Internetu¹⁸.

O popularności Internetu wśród badanych przeze mnie licealistów u progu XXI wieku świadczy poniższa tabela 2.

Tabela 2. Użytkowanie Internetu

Użytkowanie Internetu	Liczba wskazań	%	Dziewczęta		Chłopcy	
			Liczba wskazań	%	Liczba wskazań	%
Tak	362	80	230	78	132	82
Nie	93	20	64	22	29	18
Razem	455	100	294	100	161	100

¹² S. Wierny, *Użytkowanie Internetu i czytelnictwo internetowe w Polsce w 2006 roku*, [w:] G. Straus, K. Wolff, S. Wierny, *Czytanie, kupowanie, surfowanie. Społeczny zasięg książki w Polsce w 2006 roku*, Warszawa 2008, s. 118–120.

¹³ C. Leggewie, *Internauci – czyli dobrze poinformowany obywatel w społeczeństwie współczesnym*, „Transit – Przegląd Europejski”, 4/1998, s. 12.

¹⁴ G.A. Kurtz, *From Work to hypertexts: authors and authority in a reader directed medium*, 1997. Za: S. Wierny, *Użytkowanie Internetu...*, op.cit., s. 141.

¹⁵ D. De Kerckhove, *Inteligencja otwarta*, Warszawa 2001, s. 111.

¹⁶ J.D. Bolter, *Writing Space, The Komputer, Hypertext and the History of Writing*, New York 1991.

¹⁷ J. Nielsen, *How Users Read on the Web*, 1997, www.useit.com/alertbox/9710a.html

¹⁸ S. Birkerts, *The Gutenberg Elegies. The Fate of Reading in an Electronic Age*. London, Boston 1994.

Wskazania te dowodzą, że nie wszyscy respondenci, którzy korzystali z komputerów, byli użytkownikami Internetu, niemniej 4/5 ankietowanych (80%) zadeklarowało, że korzystali z sieci. Internet cieszył się dużym zainteresowaniem zarówno wśród chłopców (82%), jak i wśród dziewcząt (78%). Popularność Internetu – wśród badanych licealistów polskich – nie przewyższyła zainteresowania telewizją (96%) czy czytania czasopism (84%), ale Internet cieszył się większym zainteresowaniem wśród młodzieży niż czytanie książek (74%).

W prezentowanych wynikach badań Instytutu Książki i Czytelnictwa dostęp do globalnej sieci komputerowej w 2002 roku deklarowało 22% ogółu respondentów, natomiast w 2006 już ponad jedna trzecia (36%) badanych Polaków korzystało z Internetu. Sebastian Wierny pisał, że: *Utrzymująca się w ostatnich latach dynamika wzrostu liczby użytkowników Internetu miała w Polsce charakter niejako strukturalny, a jej motorem był bardzo wysoki i wciąż rosnący zasięg użytkowania Internetu wśród młodych grup wiekowych*. W roku 2002 odsetek internautów w grupie wiekowej 15–19 lat sięgał 60%, a w 2006 – 71%. Od kilku lat grupa ta zdecydowanie przodowała pod względem użytkowania Internetu¹⁹.

Zestawiając wyniki moich badań z sondażami prowadzonymi przez Instytut Książki i Czytelnictwa, mogę stwierdzić, że badana przeze mnie młodzież licealna w wieku 16 i 19 lat w roku 2004 przewyższała znacznie (80%) ogólnopolskich użytkowników Internetu nawet z roku 2006 (71%). Wynik moich badań był tym bardziej zadowalający, że 50% tej młodzieży pochodziło ze wsi.

Systematyczny wzrost zainteresowania Internetem odnotowano również w ogólnopolskim sondażu prowadzonym przez CBOS. Grupa użytkowników Internetu od roku 2002 do 2007 zwiększyła się ponaddwukrotnie. W 2002 roku było 17% zwolenników Internetu, w 2004 liczba ta wzrosła do 26%, a w 2005 do 28%. Z kolei w 2007 roku prawie dwie piąte dorosłych Polaków (37%) korzystało z Internetu²⁰.

Według badań GUS z 2008 roku 62% Polaków w wieku od 16 do 74 lat deklarowało, że korzystali kiedykolwiek z komputera, a 56% osób z Internetu. Regularnie z komputera korzystało 50% Polaków, a z Internetu 44%²¹.

Niewielka różnica wystąpiła także wśród badanej przeze mnie młodzieży, która kształciła się w trzech różnych środowiskach. Licealiści ze wsi i z małych miastach w 73% deklarowali, że korzystali z Internetu. W zmiennej płci większym zainteresowaniem cieszył się Internet wśród chłopców ze wsi (78%) niż wśród dziewcząt (70%), ale korzystanie z sieci było bardziej popularne wśród dziewcząt, które uczyły się w małych miastach (74%) niż pośród chłopców z tego środowiska (71%). Zdecydowanie największe zainteresowanie Internetem wykazali licealiści z Radomia (93%), wśród których było 96% chłopców i 91% dziewcząt.

Rezultaty moich badań okazały się zbieżne z sondażem prowadzonym przez CBOS w latach 2002–2007, z których wynikało, że korzystanie z sieci internetowej było bardzo silnie zróżnicowane przez czynniki społeczno-demograficzne, czyli: wiek, wykształcenie, sytuację materialną i miejsce zamieszkania. Użytkownikami Sieci była najczęściej młodzież. Respondenci, którzy mieli przynajmniej maturę, w większości korzystali z Internetu, pozostali (z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub podstawowym) w zdecydowanej większości nie

¹⁹ S. Wierny, *Użytkowanie Internetu...*, op.cit., s. 118 i 128.

²⁰ CBOS, *Korzystanie z Internetu i komputerów*, op.cit.

²¹ GUS, *Rocznik Statystyczny 2009*.

mieli z nim styczności. Internautów było proporcjonalnie znacznie więcej w dużych miastach niż w średnich i małych czy na wsi²².

Powyższe wskazania świadczyły o tym, że internautów było więcej w dużych i małych miastach niż na terenach wiejskich. Niemniej sytuacja ta ulegała pozytywnym zmianom. W raporcie GUS z 2008 roku odnotowano, że w pierwszym kwartale 2006 roku 22% mieszkańców wsi regularnie odwiedzała sieć, podczas gdy w 2004 roku tylko 11% korzystało z Internetu²³.

Na pytanie, gdzie korzystasz z komputera i Internetu? – odpowiedzi badanych przez mnie licealistów były również zbieżne z tymi, które wskazywali respondenci w badaniach ogólnopolskich.

Wyniki mojego sondażu ilustruje tabela 3.

Tabela 3. Miejsce korzystania z komputera i Internetu

Miejsce korzystania z komputera i Internetu ²⁴	Badani ogółem		Dziewczęta		Chłopcy	
	N=455	%	N=294	%	N=161	%
Dom	324	71	185	63	139	86
Szkoła	139	31	107	36	32	20
Znajomi	32	7	22	7	10	6
Kafejka internetowa	7	1	5	2	2	1

Młodzież licealna najczęściej korzystała z komputera i Internetu w domu (71%). Świadczyło to również o tym, że w 2004 roku prawie 3/4 respondentów posiadało komputer z dostępem do sieci internetowej. Tylko 31% licealistów korzystało z komputera i Internetu w szkole. W dalszej kolejności młodzież wskazała znajomych (7%) oraz kafejkę internetową (1%). Częściej z Internetu w domu korzystali chłopcy (86%) niż dziewczęta (63%), ale w szkole zainteresowanie komputerem i Internetem było większe wśród dziewcząt (36%) niż wśród chłopców (20%), pozostałe wskazania w zmiennej płci były minimalne.

Powyższe moje stwierdzenia okazały się takie same, jak wnioski Sebastiana Wiernego, który pisał, że: *Od początku wieku głównym miejscem korzystania z Internetu w naszym kraju pozostaje własny dom*. W 2006 roku według badań IKiCz z siecią w domu łączyło się 28% ogółu badanych Polaków. W ciągu czterech lat (2002–2006) odsetek internautów, korzystających z tej formy dostępu, wzrósł z 49% do 78%. Moje badania potwierdziły również wyniki sondażu IKiCz, w których odnotowano znaczny spadek korzystających z Internetu w szkole (z 26% w 2002 roku do 12% w 2006) oraz z kawiarenek internetowych (z 14% do 6%). Zgadzam się również ze stwierdzeniem S. Wiernego, że *kawiarenki internetowe, podobnie jak na Zachodzie, powoli odchodzą w niepamięć, tak jak wcześniej przestały funkcjonować świetlice telewizyjne*²⁵.

²² CBOS, *Korzystanie z Internetu i komputerów*, op.cit.

²³ GUS, *Rocznik Statystyczny 2008*.

²⁴ Respondenci wskazywali więcej niż jedną odpowiedź.

²⁵ S. Wierny, *Użytkowanie Internetu...*, op.cit., s. 131.

O dużej popularności komputera i Internetu wśród Polaków świadczyły także badania CBOS z 2008 roku. Dwie piąte respondentów (41%) deklarowało korzystanie z komputera w domu, a ponad 34% posiadało w domu łącze internetowe. Jedna czwarta dorosłych (25%) używała komputera w pracy lub w szkole, natomiast 16% korzystało w innych miejscach²⁶.

W zmiennej środowisk najwięcej zwolenników korzystania z Internetu w domu było wśród badanych przez mnie licealistów z Radomia (89%), nieco mniej młodzieży z małych miast i wsi deklarowało także korzystanie z domowej sieci internetowej (66%). Wyniki te świadczyły o coraz lepszych warunkach użytkowania Internetu i pokonywania bariery finansowej przez mieszkańców wsi i małych miast. Popularność korzystania z komputera i Internetu w szkole wśród badanej młodzieży była zdecydowanie największa w liceach wiejskich (48%). Ponad jedna czwarta licealistów z małych miast (30%) również deklarowało korzystanie z komputera i Internetu w szkole, a tylko 16% respondentów z liceów radomskich. Z kolei u znanych z Internetu korzystali częściej licealiści z małych miast (14%) niż młodzież ze wsi (5%) i z Radomia (1%).

Z mojego sondażu, jak również z badań Instytutu Książki i Czytelnictwa wynikało, że obszary wiejskie stanowiły niejako naturalną barierę dla rozwoju Internetu. W badaniach IKiCz stwierdzono, że w 2002 roku było 10% użytkowników Internetu na wsi i chociaż liczba ta w 2006 roku zwiększyła się dwukrotnie (21%), to jednak dysproporcje między wsią a miastem – w tym okresie – były znaczne i nie zmniejszały się (rok 2002 – 28%, rok 2006 – 45%)²⁷.

Sądzę również, że duży wskaźnik użytkowania Internetu wynikał nie tylko z lepszych warunków materialnych rodzin badanej przez mnie młodzieży wiejskiej, ale także z wysokiego poziomu wykształcenia ich rodziców (49% wykształcenie średnie i 27% wyższe). O poziomie wykształcenia, który wyraźnie różnicował wskaźnik korzystania z globalnej sieci komputerowej pisał również S. Wierny. Stwierdził on, że: *Pod względem korzystania z Internetu różnica pomiędzy najstabiliej, a najlepiej wykształconymi grupami (odpowiednio 2%–63%) była znacznie wyraźniejsza niż różnica powodowana rozpiętością dochodów (17%–45%)*²⁸.

Media masowe cieszą się coraz większym zainteresowaniem wśród młodzieży ze względu na ich atrakcyjność, łatwość dostępu i popularność wśród rówieśników, a także dla tego, że zajmują bardzo dużo czasu. Internet powoduje, że staje się on złodziejem czasu w stopniu jeszcze wyższym niż telewizja. Korzystanie z Internetu jest zajęciem indywidualnym, dlatego konieczne jest efektywne wprowadzenie edukacji medialnej uczącej korzystania z mediów elektronicznych i świadomego decydowania o sposobie korzystania, czyli ograniczania czasu wolnego oraz krytycznego wyboru treści.

Wskazania licealistów dotyczące częstotliwości korzystania z Internetu dowodzą, że sieć internetowa staje się coraz bardziej powszechną formą spędzania wolnego czasu przez młodzież. Surfowanie po Internecie codziennie deklarowało 33% respondentów, w tym prawie połowa chłopców (48%) i ponad jedna czwarta dziewcząt (26%). Od jednego do trzech razy w tygodniu swój wolny czas spędzało w sieci 26% badanej młodzieży, nieco więcej dziewcząt (29%) niż chłopców (20%). Raz w miesiącu z Internetu korzystało 13% licealistów (14%

²⁶ CBOS, *Korzystanie z Internetu i komputerów*, op.cit.

²⁷ S. Wierny, *Użytkowanie Internetu...*, op.cit., s. 128.

²⁸ Ibidem, s. 134.

dziewcząt i 12% chłopców). Rzadko surfowało po Internecie 7% respondentów, ale aż 10% dziewcząt i tylko 2% chłopców.

Pośród form spędzania wolnego czasu komputer i Internet zajmował pierwsze miejsce (30%) wśród chłopców. Z kolei czytanie książek (od sześciu do dziesięciu godzin tygodniowo) deklarowało tylko 16% respondentów, a telewizję (od 6 do 10 godzin) oglądało 32% licealistów. Z komputera natomiast korzystało codziennie 60% badanej młodzieży, a z Internetu 33%. Był to wynik imponujący, zwłaszcza że badania prowadziłam w 2004 roku, a wyniki sondaży ogólnopolskich – prezentowane wcześniej z tego okresu – nie były tak wysokie. Nawet z badań – prowadzonych przez CBOS w 2006 roku – wynikało, że codziennie lub prawie codziennie z Internetu korzystało 21% ankietowanych Polaków²⁹.

Internet cieszył się zdecydowanie największym powodzeniem wśród badanych licealistów z Radomia. Trzy piąte tej młodzieży (60%) deklarowało korzystanie z sieci codziennie, w tym prawie cztery piąte (79%) chłopców i prawie połowa (48%) dziewcząt. W pozostałych środowiskach zdecydowanie mniej młodzieży spędzało swój wolny czas, surfując po Internecie. 28% licealistów z małych miast korzystało z Internetu codziennie, w tym 38% chłopców i 23% dziewcząt i tylko 11% licealistów ze wsi, a wśród nich 22% chłopców i 5% dziewcząt.

Z analizy tych wypowiedzi wynika, że Internet na początku XXI wieku był prawie niedostępny dla młodzieży wiejskiej (zwłaszcza wśród dziewcząt), nawet z rodzin inteligenckich. Moje badania potwierdziły również wyniki sondaży ogólnopolskich, w których w ostatniej dekadzie odnotowano nieznaczną różnicę w użytkowaniu Internetu między wsią i miastem. Zauważono natomiast większą dynamikę wzrostu internautów w dużych i małych miastach. Oznaczało to również, że urbanizacyjny potencjał internetyzacji w naszym kraju napotykał na duże ograniczenia.

Internet jest jak multimedialny podręcznik, w którym uczeń odkrywa coraz to nowe informacje, poznaje różne kultury, a strony www – jak pisze Bronisław Siemieniecki – są tak skonstruowane, że niemożliwe jest praktycznie zastosowanie w nich jakiegokolwiek cenzury. Zagłębiając się w „pajęczynę” tych stron, możemy znaleźć w nich wszystko, co nie oznacza, że będą to tylko informacje pożyteczne³⁰.

Wobec tak różnorodnych możliwości korzystania z zasobów sieci internetowych, interesujące okazało się zbadanie, czego szukali w Internecie ankietowani licealiści. Ze wskazań młodzieży wynikało, że Internet był dla licealistów przede wszystkim źródłem zdobywania informacji (70%). Głównymi zainteresowaniami okazały się poszukiwania informacji związanych z nauką, czyli: gotowych prac domowych, wypracowań, streszczeń lektur oraz wypowiedzi i prezentacji na maturę ustną. Wskazania te okazały się dość niepokojące, ponieważ dla 70% młodzieży licealnej, zarówno dziewcząt (69%), jak i chłopców (73) Internet był „brykiem”. Dla 16% badanej młodzieży sieć internetowa była środkiem komunikowania się (poczta elektroniczna, Gadu-Gadu, Skype). Nieco częściej z komunikatorów korzystały dziewczęta (17%) niż chłopcy (15%). Co dziesiąty licealista (10%) słuchał muzyki w Internecie, ale częściej zainteresowania te wykazywali chłopcy (17%) niż dziewczęta (6%). Tylko 4% respondentów oglądało filmy, w większości byli to chłopcy (8%) i 2% dziewcząt. Stosunkowo najmniejszym zainteresowaniem – tylko wśród chłopców – cieszyło się korzystanie ze stron erotycznych (1%).

²⁹ CBOS, *Korzystanie z Internetu i komputerów*, op.cit.

³⁰ B. Siemieniecki, W.M. Lewandowski, *Internet w szkole*, Toruń 2000.

Natomiast w badaniach prowadzonych przez CBOS w 2006 roku stwierdzono, że blisko jedna trzecia dorosłych Polaków (30%) używało poczty elektronicznej, z tego większość codziennie lub prawie codziennie. W grupie młodzieży odsetek ten był nieco wyższy. Maile wysyłało regularnie 36% nastolatków³¹. Z zestawień tych wynika, że Internet przestaje być już tylko źródłem informacji, a staje się coraz częściej kanałem komunikacji, której formy są różnorodne.

W zmiennej środowisk preferencje internetowe badanej przeze mnie młodzieży były nieco zróżnicowane. We wszystkich wskazanych powyżej zainteresowaniach przeważała młodzież z liceów w Radomiu. Informacji związanych z nauką szkolną poszukiwało 79% licealistów z Radomia. W zdecydowanej większości byli to chłopcy (93%), ale dużą grupę stanowiły również dziewczęta (70%). Dosyć dużym zainteresowaniem cieszyło się poszukiwanie informacji wśród licealistów uczących się na wsi (69%) i ponownie dominowali chłopcy (76%) nad dziewczętami (65%). Nieznacznie mniejsze zainteresowanie w zdobywaniu informacji przez Internet wykazali licealiści z małych miast (64%), ale tym razem przeważały dziewczęta (72%) i połowa chłopców (50%). Internet szybko zyskał na znaczeniu jako przestrzeń, w której nawiązuje się kontakty, toczy dyskusje, prezentuje własne poglądy, wytwory i osiągnięcia. Ponad jedna piąta (21%) licealistów z Radomia kontaktowała się przez komunikatory internetowe, w tym 1/5 dziewcząt i 1/4 chłopców. Przez Internet komunikowali się również licealiści z małych miast (16%), formę tę wybierały częściej dziewczęta (17%) niż chłopcy (12%). Internetowe komunikatory nie były obce młodzieży, która uczyla się w liceach wiejskich (12%), ale zdecydowanie większe zainteresowania komunikowaniem się wykazały dziewczęta (12%) niż chłopcy (7%). Muzyki w Internecie słuchali zarówno licealiści z Radomia (13%), jak i z małych miast (12%). Najmniejsze zainteresowanie muzyką on-line wykazali licealiści ze wsi (3%). W zmiennej płci we wszystkich trzech środowiskach dominowali chłopcy (małe miasta – 24%, Radom – 18%, wieś – 17%) nad dziewczętami (Radom – 10%, małe miasta – 6%, wieś – 3%). Z kolei filmy on-line oglądali tylko licealiści z Radomia (9%) i z małych miast (4%). W zmiennej płci ponownie dominowali chłopcy (Radom – 14%, małe miasta – 9%) nad dziewczętami (Radom – 5%, małe miasta – 2%). Zainteresowanie pornografią w Internecie wykazali tylko dziewiętnastoletni chłopcy (5%) z liceum w Radomiu.

Wobec powyższych wskazań mogę stwierdzić, że nowe pokolenie młodzieży jest całkowicie medialne: ogląda, słucha i działa (Internet), czyli obcuje z mediami codziennie. Nauczycielem i wychowawcą współczesnej młodzieży jest przede wszystkim telewizja i Internet, a dominującymi formami zainteresowań są muzyka i film.

Pośród 455 licealistów, badanych przeze mnie w 2004 roku, tylko jeden uczeń odpowiedział, że przez Internet robił zakupy i jeden posiadał własną stronę www. Żaden z respondentów nie wskazał na czytanie książek i prasy w sieci, słuchanie radia i oglądanie telewizji on-line.

Z kolei w sondażu CBOS z 2006 roku można było wyczytać, że prawie połowa internautów (16% wszystkich badanych) czytało internetowe wersje gazet codziennych. Jedna trzecia dorosłych (12% ogółu respondentów) słuchała przez Internet radia, a prawie co ósmy (5%) oglądał telewizję³². Internauci wykazali także duże zainteresowanie korzystaniem z mediów tradycyjnych on-line w 2008 roku. Z badań marketingowych INDIKATOR wynikało, że aż 59,5% respondentów przynajmniej raz czytało elektroniczną wersję dzienników. Radia przez

³¹ CBOS, *Korzystanie z Internetu i komputerów*, op.cit.

³² Tamże.

Internet słuchało prawie 45% badanych. Najmniejszą popularnością cieszyło się oglądanie telewizji³³.

Z powyższych badań wynika, że w Polsce z roku na rok wzrastała liczba osób korzystających z komputera i Internetu nie tylko wśród młodzieży, ale również wśród dorosłych Polaków. Internautów było więcej w dużych i małych miastach niż na wsi, ale różnica ta coraz bardziej zmniejszała się. Jednak w większości krajów Europy Zachodniej oraz w Stanach Zjednoczonych czy Kanadzie – w ostatniej dekadzie nowego stulecia – Internet był zdecydowanie bardziej rozpowszechniony niż w Polsce. W Stanach Zjednoczonych w 2002 roku odsetek dorosłych użytkowników Internetu wynosił 54%³⁴. W Kanadzie w roku 2005 dostęp do Internetu posiadało ponad 70% respondentów³⁵. Natomiast w obrębie Unii Europejskiej stopa internetyzacji w roku 2006 przekraczała połowę gospodarstw domowych (51%), a najwyższa była w Szwecji (77%), Finlandii (65%) i w Anglii (63%)³⁶. W Polsce natomiast w 2006 roku było 34% użytkowników Internetu³⁷.

Z sondaży prowadzonych we Francji wynikało, że w 2001 roku było 31% użytkowników Internetu, a w roku 2004 odsetek ten wzrósł do 46% (w Polsce 26%)³⁸. W badaniach prowadzonych przez Mediametrie stwierdzono, że rok 2006 upłynął pod znakiem nowych rekordów w zakresie użytkowania Internetu przez Francuzów. W ciągu roku przybyło 2,5 miliona użytkowników Internetu, czyli 55% ludności francuskiej posiadało komputer z dostępem do sieci (w Polsce 36%). Wśród badanych było 75,5% młodych internautów poniżej 25 lat. 33,8% Francuzów robiło zakupy przez Internet, a radia on-line słuchało 27% użytkowników sieci. Prawie 1/3 respondentów posiadało swoje blogi lub strony internetowe. Siedem blogów na dziesięć użytkowali młodzi internauci poniżej 25 lat³⁹. W kolejnych latach systematycznie przybywało użytkowników Internetu. W 2008 roku 63% Francuzów korzystało z sieci (w Polsce 56%), a w roku 2009 było 70% użytkowników komputera z dostępem do sieci internetowej⁴⁰.

W ostatniej dekadzie – zarówno w Polsce, jak i we Francji – Internet był najbardziej dynamicznie rozwijającym się medium, podczas gdy inne środki przekazu przeżywały albo stagnację (radio, TV), albo spadek intensywności wykorzystania (prasa, książki). Zasięg Internetu, nie tylko wśród Polaków, ale również wśród Francuzów rozwijał się w nierównomierny sposób. Najszybciej docierał do młodszych, a następnie do starszych grup wiekowych. Sądzę, że był to wynik pokoleniowej zmiany społecznej, jaka dokonała się w ciągu ostatnich dziesięcioleci. Pisała o tym również Margared Mead w swoim studium międzypokoleniowym: *dzieci, a nie ich rodzice czy dziadkowie reprezentować będą to, co nastąpi*⁴¹.

³³ Centrum Badań Marketingowych INDIKATOR, *Rynek...*, op.cit.

³⁴ *2002 Survey of Public Participation In the Arts*. National Endowment for the Arts, Washington DC 2004, raport dostępny na stronie: www.Arts.gov/pub/NEASurevey2004.pdf

³⁵ *Reading and Buying Books for Pleasure. 2005 National Survey*. Canadian Heritage, Montreal 2005.

³⁶ M. Skaliotis: *Key Figures on Cultural Participation in the European Union*. Luxembourg 2002. Raport dostępny na stronie: www.readingeurope.org

³⁷ GUS, *Wykorzystanie technologii informacyjno-telekomunikacyjnych w 2006 r.*, Warszawa 2007.

³⁸ *La France des internautes: progression 2001–2004*, www.atelier.fr/gallery2/1media/2005/France-des-interneutes.gif

³⁹ Mediametrie, *L'annee Internet 2006*, mars 2007.

⁴⁰ Ministère de l'Économie, de l'Industrie et de l'Emploi – 11 décembre 2009.

⁴¹ M. Mead, *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*. Warszawa 2000, s. 122.

Z wywiadu przeprowadzonego **wśród badanych przeze mnie licealistów francuskich** w 2007 roku wynikało, że wszyscy respondenci korzystali codziennie z komputera i Internetu w domu i w szkole. Francuscy licealiści – podobnie jak młodzież polska – korzystali z sieci najczęściej w celach dydaktycznych i komunikowania się. Często słuchali muzyki i oglądali filmy. Respondenci francuscy czytali czasopisma w Internecie, a w wywiadzie potwierdzili, że słuchali również radia i oglądali telewizję on-line. Niektórzy posiadali własne blogi i strony internetowe. Chociaż użytkowanie komputera i Internetu wśród licealistów francuskich dominowało nad oglądaniem telewizji i czytaniem książek, to jednak nie stanowiło najważniejszej formy spędzania wolnego czasu nawet wśród chłopców, którzy częściej korzystali z nowych mediów niż dziewczęta.

Wyposażenie szkół francuskich w sprzęt medialny oraz wykorzystanie nowoczesnej technologii przez nauczycieli i młodzież w procesie kształcenia zdecydowanie różniło się od placówek oświatowych w Polsce.

W liceum katolickim Saint Charles w Athis-Mons wszyscy uczniowie korzystali z multimedialnych, posiadali indywidualne hasła dostępu do Internetu i byli zalogowani w systemie szkolnym. Pracownie wyposażone były w komputery i laboratoria z profesjonalnym oprogramowaniem, umożliwiającym połączenie metody empirycznej z symulacją komputerową, które nauczyciele stosowali w nauczaniu języków obcych, historii, geografii, matematyki, fizyki, biologii i chemii. Szkoła posiadała programy zabezpieczające przed korzystaniem z niewłaściwych stron.

W liceum Jean-Baptiste Corot w Savigny sur Orge wszyscy uczniowie i pracownicy szkoły posiadali karty (chipowe) do korzystania z sieci internetowej i usług multimedialnych. W klasach znajdowały się komputery z pełnym i profesjonalnym oprogramowaniem. W każdej pracowni obowiązywały inne zasady korzystania ze sprzętu multimedialnego tylko w obecności lub za zgodą nauczyciela. Każdy uczeń posiadał „konto osobiste” (dane personalne i hasło) oraz prawo dostępu do zasobów dydaktycznych i kulturalnych szkoły. Dane uczniów były chronione, a system monitorowany.

Z kolei liceum liberté w Romainville mogło się pochwalić wspaniałym wyposażeniem zarówno w sprzęt komputerowy, jak i medialny pracowni biologicznej i chemicznej. Szkoła ta kształci przyszłych pracowników opieki społecznej, asystentki pielęgniarek opiekujących się noworodkami oraz sekretarki. Dlatego pracownie z przedmiotów zawodowych wyposażone były w profesjonalne laboratoria oraz klasy z pełnym oprogramowaniem komputerowym, w których kształciły się przyszłe sekretarki. Wysoki standard wyposażenia w komputery z dostępem do sieci oraz w sprzęt multimedialny posiadało również **liceum Clement Ader w Athis-Mons**. Szkoła specjalizuje się w profilach naukowych, technicznych i przemysłowych. Kształci między innymi przyszłych inżynierów technologii informatycznej.

Reasumując powyższe rozważania dotyczące osiągnięć ostatnich lat w zakresie rozwoju i upowszechniania technologii informacyjnych i komunikacyjnych, mogę stwierdzić, że wpłynęły one w znacznym stopniu na sposób życia współczesnych społeczeństw. Nie ulega wątpliwości, że żyjemy w epoce urządzeń audiowizualnych: faksów, modemów, telewizorów, komputerów, telefonów komórkowych, Internetu oraz innych środków przekazujących i przetwarzających dane. Zapewne nikt już nie wyobraża sobie życia bez wykorzystania takich mediów, jak: radio, telewizja czy telefon. Nikogo nie dziwi również coraz bardziej powszechne korzystanie z komputerów praktycznie w każdej dziedzinie życia. Internet, telewizja, radio, prasa i książki

stały się środkami edukującymi i wspomagającymi edukację nie tylko dzieci i młodzieży, ale także dorosłych.

Wpływ Internetu na edukację licealistów jest ogromny. Nigdy wcześniej młodzież nie miała tak łatwego dostępu do wielu danych i takich możliwości komunikowania się. Sądzę, że rewolucja książki, którą głosił francuski socjolog literatury Robert Escarpit, może dokonać się w Internecie i pokonać bariery *rozpowszechnienia, nieograniczonego i wciąż ponawianego przekazu do wszystkich ludzi*⁴².

Prezentowane wyniki moich badań świadczą o tym, że media pełnią bardzo ważną rolę wśród współczesnej młodzieży z różnych środowisk. Są narzędziem pracy intelektualnej oraz przyczyniają się w istotny sposób do zniesienia bariery czasu i przestrzeni. Niemniej jednak, obok niewątpliwych zalet, nowe media stanowią przyczynę wielu zagrożeń. Problem korzystania młodzieży z Internetu nie wynika z obfitości informacji, lecz z ich selekcji. Jak twierdzi U. Eco *każdy, kto wprawił się już w wędrówkach po Internecie, wie jak trudno odróżnić źródła wiarygodne od dziwacznych i ekscentrycznych*⁴³. Dlatego wraz ze wzrostem liczby informacji staje się potrzeba ich selekcjonowania. Współczesna szkoła powinna stworzyć dla młodzieży możliwości usystematyzowania wiedzy na temat Internetu oraz poznania różnorodnych zasobów sieci i jej usług. Powinna rozwijać także umiejętności krytycznego odbioru komunikatów medialnych. Młodzież powinna również ograniczyć dużą ilość czasu spędzaną w sieci, między innymi dlatego, aby świat wirtualny nie stał się dla nich bardziej atrakcyjniejszy od realnego. Internet przestaje być wyłącznie źródłem informacji, a staje się dla młodzieży ważnym kanałem komunikacji w różnych formach. Zyskuje na znaczeniu jako kanał dystrybucji produktów i usług, jako przestrzeń, w których nawiązywane są znajomości, prezentowane poglądy i opinie. Sądzę, że komunikacja przez Internet powinna być jak najbardziej wykorzystywana, ale nie może być to jedyne miejsce, w którym młodzież komunikuje się ze znajomymi. Należy pamiętać również, że mass media nie tylko informują, wychowują i bawią, ale również rządzą.

Literatura

1. Birkerts S., *The Gutenberg Elegies. The Fate of Reading in an Electronic Age*. London, Boston 1994.
2. Bolter J.D., *Writing Space, The Komputer, Hypertext and the History of Writing*, New York 1991.
3. Gajda J., *Media w edukacji*, Kraków 2003.
4. Hopfinger M., *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku*, Warszawa 2002.
5. Juszczak S., *Człowiek w świecie elektronicznych mediów – szanse i zagrożenia*, Katowice 2000.
6. Juszczak S., *Formy i rodzaje interakcji w procesie uczenia się na odległość*, [w:] *Teoria i praktyka kształcenia w dialogu i perspektywie*, (red.) Karpińska A., Białystok 2003.
7. Kluszczyński R.W., *Film, wideo, multimedia – sztuka ruchomego obrazu w erze elektronicznej*, Warszawa 1999.

⁴² R. Escarpit, *Rewolucja książki...*, op., cit.

⁴³ U. Eco, *Nowe środki masowego przekazu a przyszłość książki*, [w:] M. Hopfinger, *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku*, Warszawa 2002, s. 538.

8. Leggewie C., *Internauci – czyli dobrze poinformowany obywatel w społeczeństwie współczesnym*, „Transit – Przegląd Europejski”, 4/1998.
9. Lewandowski W., *Multimedia w pracy edukacyjnej*, [w:] *Media a edukacja*, (red.) Strykowski W., Poznań 1997.
10. Siemieniecki B., *Komputery i hipermedia w procesie edukacji dorosłych*, Toruń 1999.
11. Siemieniecki B., Lewandowski W.M., *Internet w szkole*, Toruń 2000.
12. Wierny S., *Użytkowanie Internetu i czytelnictwo internetowe w Polsce w 2006 roku*, [w:] Straus G., Wolff K., Wierny S., *Czytanie, kupowanie, surfowanie. Społeczny zasięg książki w Polsce w 2006 roku*, Warszawa 2008.
13. Zasępa T., *Media, człowiek, społeczeństwo*, Częstochowa 2002.

Dane korespondencyjne autorki:

Barbara BOROWSKA

Doktorantka z Uniwersytetu Warszawskiego

Wydział Polonistyki

Instytut Kultury Polskiej

Krakowskie Przedmieście 26/28

00-927 Warszawa

bborowska1@gmail.com